

5. *Козлов В. А.* Дипломатія Святого Престолу в постбіполярній системі міжнародних відносин за часів понтифікату Іоанна Павла II : монографія. — Вінниця : Книга-Вега, 2008. — 192 с.
6. *Зінченко А.* Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 564 с.
7. *Єленський В.* Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця XX - початку XXI століття. — Львів : Вид-во Укр. катол. ун-ту, 2013. — 503 с.
8. Caryl Ch. 1979: The Great Backlash. What do Ayatollah Khomeini, Margaret Thatcher, Pope John Paul II, and Deng Xiaoping all have in common? // Foreign Policy. — 2009. — June 21. — <http://foreignpolicy.com/2009/06/21/1979-the-great-backlash/>
9. *Davidson W. D., Montville J. V.* Foreign Policy According to Freud // Foreign Policy. — 1981-1982. — № 45. — Pp. 141-157.
10. *McDonald J.* Multi-Track Diplomacy: A Positive Approach to Peace Track-By-Track Case Studies [Occasional Paper Number 22, May 2014] / [Electronic resource] — Mode of access: <http://imtd.org/papers/OP%2022%20Multi-Track%20Diplomacy%20A%20Positive%20Approach%20to%20Peace%20Track-By-Track%20Case%20Studies.pdf>
11. *Moll R.* The Father of Faith-Based Diplomacy // Christianity Today. — 2008. — September. — Pp. 50-53.
12. *Johnston D.* Empowering Moderate Islam [Speech, April 5, 2012] / [Electronic resource] — Mode of access: <http://icrd.org/empowering-moderate-islam/>
13. *Cox B.* Faith-Based Reconciliation: A Moral Vision That Transforms People and Societies. — Xlibris Corporation, 2007. — 122 p.
14. *Олбрайт М.* Религія и мировая политика: пер. с англ. / М. Олбрайт, Б. Вудвард ; пер. А. Денисов. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. — 352 с.
15. *Troy J.* Faith-Based Diplomacy under Examination // The Hague Journal of Diplomacy. — 2008. — №3. — Pp. 209-223.

УДК: 7.046.3

Хрипко С.А.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

ДУХОВНИЙ СПАДОК ЕТНОКУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ: ВІРУВАННЯ, МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ, ДЕМОНОЛОГІЯ

Стаття втілює спробу висвітлення та аналізу персоналістичного контексту давніх вірувань та міфологічних уявлень українців та акцентуацію сучасного зрізу їх збереження та ціннісної репрезентації. Осмислюється специфіка духовного спадку етнокультури українців, актуалізується проблема реального та надуманого в просторі історичної пам'яті, що простежується та виявляється в національній ментальності, етнічній психології, забобонах, різнобіжжжі потрактування різних традицій, звичаїв, обрядів. Простежується специфіка міфологічного стилю давньоукраїнської етнокультури, що є джерелом як духовного синкретизму сучасного національного буття, так підґрунтям полісемантизму та ціннісного колориту української культури в цілому.

Ключові слова: вірування, етнокультура, міф, духовна культура, міфологія, демонологія, традиція.

Хрипко С.А. Духовное наследство этнокультуры украинцев: верования, мифологические образы, демонология. *Статья воплощает репрезентацию и анализ персоналистического контекста давних верований и мифологических представлений украинцев, а также акцентацию современного среза их сохранения и ценностной репрезентации. Осмысливается специфика духовного наследства этнокультуры украинского народа, актуализируется проблема реального и надуманного в пространстве исторической памяти, что, так или иначе, прослеживается и проявляется в поле национальной ментальности, этнической психологии, разновекторности трактовок всевозможных традиций, обрядов и т.п. Прослеживается специфика мифологического стиля этнокультуры украинцев, что, в свою очередь, является как источником духовного синкретизма современного национального бытия, так и основой полисемантизма и ценностного колорита украинской культуры в целом.*

Ключевые слова: верования, этнокультура, миф, духовная культура, мифология, демонология, традиция.

Khrypko S.A. Spiritual Heritage of Ukrainian Ethnoculture: Beliefs, Mythological Characters, Demonology *An attempt of lightning and analysis of personal context ancient religious beliefs and Ukrainian mythological ideas and accentuation of modern section of their preservation and detection is embodied into the article. The spiritual heritage specific of Ukrainian ethnoculture is determined, the problem of real and far-fetched in the historical memory space that is followed and revealed in national mentality, ethnic psychology, religious beliefs, prejudices, the difference in the different traditions understanding, customs, rites is actualized. The certain sense of humor and dual worldview characteristics of ancient demonology representatives are paid attention to. The mythological style specific of ancient Ukrainian ethnoculture that is a source of spiritual syncretism of modern national being is followed, that is the ground for polisemantizm and valued colour of Ukrainian culture in the whole.*

Key words: beliefs, ethnoculture, myth, spiritual culture, mythology, demonology, tradition.

Актуальність проблеми. „Народ кладе на своїх богів печать своєї національності” – писав свого часу дослідник давнього світогляду українського народу і відомий український діяч Іван Неуй-Левицький. Справді – найбільшим і неоціненним надбанням будь-якого народу є його прадавня духовна культура, спадщина пращурів, що вочевидь є втіленням етнічних нюансів усіх моментів минувшини. Останнє можна не до кінця розуміти, але не можна не поважати. Тому захоплюючись міфологією давніх греків чи римлян, варто, перш за все, спробувати пізнати власний рідний пласт міфологічних образів і зразків давньої етнічної культури. Вивчення досвіду і мудрості пращурів дозволяю не втратити самотність, не розчинитись в круговерті історичного часу і не загубити, таким чином, своє національне майбутнє.

З різних аспектів до проблеми прадавньої міфології та колориту давніх вірувань українців підходили в свої наукових розвідках Булашов Г., Лозко Г., Воропай О. (полівекторні дослідження з простору українського народознавства та дохристиянських вірувань), Плачинда С. (грунтовне осмислення етимології давніх міфологічних уявлень), Боряк, О. (етнокультурна мозаїка українського буття), Давидюк В. (Первісна міфологія українського фольклору), Давидюк В., Жайворонок В. (лінгвістичний простір давньої міфології) тощо.

Авторським завданням даної роботи є прагнення простежити гармонію персоналістичного зрізу давніх вірувань українців з акцентуацією сучасного контексту їх збереження та репрезентації.

Виклад основного матеріалу. Етнокультурний простір української духовності втілює, певною мірою, ціннісний скарб, що є джерелом як сучасного національного буття, так підґрунтям української культури в цілому. Міфологічний стиль простежується як в українській мовленевій традиції так і вбагатьох призабутих звичаях, традиціях, повір'ях, забобонах тощо. Сюжетно-тематична і образно-символічна специфіка українських міфів характеризується тим, що вони надзвичайно естетичні, лагідні за змістом, природні, пов'язані насамперед з хліборобським або пастушим побутом наших предків. Антеїзм (сакралізація землі і всього, що з нею пов'язане) давніх міфів полягає в тому, що їхні стрижневі персонажі родинно-окреслені – це переважно батько-господар, мати-господиня, їхні сини, дочки й онуки, їхня худоба, родинна оселя, власне обійстя та поля. У найархаїчніших колядках і щедрівках відкриваємо прославляння господаря не якоїсь конкретної родини людей, але швидше — відгомін прославляння сім'ї небесних світил та природних явищ: сонця, місяця, зорі, дрібного дощичку, вітру та ін. На жаль є підстави констатувати, що українська *теогонія* — гармонійно-систематизована сукупність міфів про походження і родовід Богів — зовсім не розроблена і втілює мінімум матеріалу. Але певний „духовний Олімп” можна виокремити і в полі традиційної дохристиянської віри наших предків.

Отже, перш за все, звернемо увагу на стрижневу персоналію давнього Олімпу релігійних вірувань – це **постать Рода і Рожаниць**. Род - Творець Всесвіту, Бог над Богами – так вважали наші предки. Першобог давньоукраїнської міфології, зачинатель усього живого, „Господар Світу” (за Б. Рибаківим). Це творець Вирію богів, батько Білобога і Чорнобога, відає долями богів і людей. Він живе на небі, їздить на хмарах, дарує життя людям, усій звірині пташині дарує і дощ на ліси-поля і всі посіви, дає людині долю. Род — це чи не єдиний з давніх Богів, який залишився в народній пам'яті найдовше. Адже саме Род вшановувався вже небагатьма вірними прочанами-богомольцями аж до XIX ст.. Род уособлював також і нащадків одного предка, тобто був пов'язаний з усім родом у сукупності – за давніми віруваннями померлих пращурів, живих нащадків і майбутні, ще не народжені покоління еднав саме Бог Род.

Відповідно до образу бога Рода існували й жіночі божества Рожаниці - це давньоукраїнські першобогині родючості, небесні господині світу (мати і донька) уявлялися напівжінками напівлосицями. Згідно за повір'ями, вони жили на небі, ототожнювались з найважливішими зоряними орієнтирами – Великою Ведмедицею (за давніх часів - Велика Лосиця) та Малою Ведмедицею (Мала Лосиця). Рожаниці, перш за все, були пов'язані з темою народження і, за давніми переконаннями, мали таємний

зв'язок із зірками та їх впливовою силою. Роду і Рожаницям приносили жертви у вигляді хліба, сиру, меду, каші (колива). В давнину, перед вживанням найголовнішої ритуальної страви куті, на Різдво, батько сім'ї повинен був кинути (пожертвувати) першу ложку страви вгору в святий куток — **покуть**. Цей звичай побутує і досі в селах України. Родові і Рожаницям, як найріднішим „родинним” божествам, нашими пращурами приносилися тільки безкровні жертви у вигляді продуктів, які дала (подарувала, дала в дар) сама природа: від рослин і від тварин. Збереглися й найдавніші зображення Рода і Рожаниць, що знаходять археологи — це невеличкі скульптурки, які, вірогідно, мала кожна сім'я. Їх образи втілені й рушниковій символіці — вони збереглися в широко відомих мотивах дерева життя (дерева Роду), стилізованих зображення Великої Богині тощо. Деякі етнографічні матеріали фіксують ще в ХХ ст. зображення родовідного дерева на дверях родинних осель: чоловіки зображувалися на листках цього дерева, а жінки — на квітах. Якщо людина вмирала, біля її імені малювався хрестик, а коли народжувалася дитина, домальовували нову гілочку, листочок або квітку (подібна ідея, до речі, простежується і в оформленні старих могил поляків та іудеїв — образ обрубаних гілок на стовбурі дерева). Деякі дослідники вважають, що пізніше Род перетворився в хатнього Домовика, який за повір'ями жив біля домашнього вогнища і став його охоронцем.

На рівні окремої сім'ї владу Рода і Рожаниць втілював Родич — бог родини та єднання близьких по крові людей. За легендою він утворився із сльози Рода і в першу чергу повинен сприяти родичанню між людьми та спокою і злагоді в родині. За повір'ям, там, де є сварки в домі, — „забули про родича”. Раніше, за давньою традицією, щонеділі наші предки запалювали свічку перед хатньою божницею на честь бога Родича з відповідними молитовними проханнями до нього.

Не менш вагомим в давньому Олімпі є **постать Сварога**. Він розумівся як Прабог, владику світу, батько саме українського духовного олімпу. Бог неба, заліза, ковальства і шлюбу. Один з найголовніших богів давньоукраїнського язичницького пантеону. За давніми народними уявленнями навчив людей виробляти мідь і залізо, будувати домниці, кузні тощо. Саме він викував першого плуга і першу шлюбну золоту обручку. Саме він збудував і першу хату, витесав з каменю перші жорна, на яких він же і навчив людей молоти зерно та виробляти борошно... За давніми легендами — ходив від села до села, від хати до хати й навчав людей всіляким корисним у господарстві і просто добрим справам. Назва імені цього Бога походить від давньоіндійського **сварга**, що означає небо, вхід у небо. Від Сварога, Бога світла і небесного вогню походять й інші Боги — **Сварожичі**. Священний вогонь іменувався Сварожичем. Зображень самого Сварога не знайдено, тим не менш є певні підстави вважати деякі форми рівнобічних хрестів (язичницьких, козацьких) символами Сварога. Сварожим знаком споконвіку вважалися й різні форми свастики-сварги, які знаходимо на вишивках, писанках, кераміці. Вони є й на фресках Софійського собору в Києві. Сварог червоною ниткою проходить крізь увесь український фольклор, адже за легендами саме він, як Бог ковальства і подружнього щастя, викував золотий плуг і золоту обручку, які, в свою чергу, так широко оспівуються в колядках, щедрівках, веснянках та жнивварських піснях українців. Символічно Сварог присутній і в обрядах по вшануванню вогню, яке поширене в Україні в багатьох весняних та літніх ритуалах, не в останню чергу, пов'язаних зі шлюбом та очищенням.

Виокремлюючи ключові постаті духовного Олімпу наших пращурів не можна оминати й **постать Дажбога**. Даждбог, Сонце-Бог - за найдавніших часів бог Сонця, світла і в цілому – добра й добробуту. Культ Даждбога (за Б.Рибаківим) сформувався ще за скіфських часів у VI – Vст. До н.е. На початку нашої ери стає богом лісів, гаїв байраків, садів тощо. Даждбог – один із стрижневих персонажів давньої української міфології. Це Сонячний Бог, якому поклонявся весь слов'янський світ, має лексично доволі прозору назву: *даждь* — «дай» і *бог* — близьке до «багатства», тобто дослівно Даждбог — «податель» добра і багатства зі світу богів до світу людей. В українській обрядовій поезії можна віднайти безліч звертань типу: «Ой дай, боже», або «Дай, боже, дай», які ряд дослідників вважають первісним язичницьким закликком «Ой, Дажбоже!». Дажбог цілком пов'язаний з небом, сонцем, як син Сварога, він також є і Богом земного достатку, що символізується врожаєм жита і пшениці. В українській міфології лише поєднання двох начал — небесного вогню і небесної вологи — дає життєдайне зерно. Відповідно - найархаїчніші обряди і молитви до Дажбога пов'язані з проханням багатого врожаю.

Сучасним відголосом вшанування Даждбога є певні новорічні обряди, що дожили до наших днів. Маємо на увазі відомого *Дідуха* — це останній сніп жита, який заносять до оселі і вважають священним, використовуючи як обрядовий символ. Дідух — це Дух поля, дух Хліба, Дух Дажбога, якого вважали Богом життя. Збереглося давнє народне повір'я - жниця, яка зав'язувала останній сніп жита, повинна була цього року народити дитину. Зав'язування снопа символізувало зав'язування пуповини. Надалі символом Дажбога стала квітка соняшника, яка, як відомо, реагує на рух сонця по небосхилу. Високий статус Даждбога підтверджує і той факт, що відповідний кумир - зображення було в відомому пантеоні князя Володимира на Старокиївській горі. В силу «лінгвістичної зрозумілості» звучання імені даного бога він є напрочуд популярним і вживаним в сучасній українській мовленнєвій культурі.

Чи не найвідомішим серед стрижневих персоналій давніх вірувань є й **образ Перуна**. Володар блискавок і грому, покровитель воїнів і володарів, людей сильних і мужніх. Ще одна його назва – Громовержець, бог війни і боротьби, що „обертає колесо життя”. Умовно Перун є ідентичним також грецькому Зевсові, римському Юпітерові, скандинавському Одину, що підкреслює його значимість в давньому пантеоні. Перун оберігав військову рать під час війни, був володарем грому і блискавки. Після християнізації його роль в світоглядних уявленнях перебрав на себе святий Ілля-пророк. Саме по собі слово *перун* існує в багатьох українських діалектах як синонім блискавки і грому, наприклад, у Карпатах кажуть: «Бодай тя Перун вдарив». Цей же корінь має дієслово *періщити, уперіщити*: «дощ уперіщив». Перун залишив по собі чималу пам'ять – так на нашій землі чимало географічних назв: Перунова рінь (на Дніпрі), село Перунове, село Піорунове, урочище Перуни (на Черкащині). Лишилося навіть прізвище Перун.

Таємниця влади неба втілювала і таємницю сили грому та блискавки. Одна з ворожбитських книг, якою користувались волхви, так і називалась - «Громниками». Магія грому втілювала лікувальну силу – так перший грім навесні вважався цілющим на здоров'я, цілющими також були так звані «громові стріли» — камінці, наскрізь пробиті блискавкою „Перунові топірця” (вода, перелита крізь таку утворену блискавкою дірочку

вважалася освяченою і використовувалась в якості ліків. Сильна гроза – грім і блискавка на Купала — це був добрий знак. Недарма квітки папороті, які шукають у цю ніч, називають «Перуновим цвітом», який, в свою чергу, дає людям мудрість, багатство, силу, кохання, красу і таке інше. *За давніми повір'ями, гроза — це битва Перуна з дивами та бісами, яких насилають Чорнобог, Давні українці вишановували Перуна щотижня в четвер (Перунів день). Перунові приносили жертви у вигляді вепра, бика, червоного півня, міцного напою. Його символами вважаються дуб, калина, лютик, борець, чортополох, цвіт папороті, сокира, стріла, кінь. Помічниками Перуна вважали відомих досі казкових персонажів Вернигору й Вернидуба (ці імена стали надалі поширеними українськими прізвищами). Існує повір'я, що дерево, в яке вдарив Перун, не можна використовувати для будівництва, але воно придатне для виготовлення музичних інструментів. Перун поставав у народній уяві і як змієборець. Згідно з повір'ям, родину, що мала дев'ятеро дітей (9 — «число Перуна»), опікував сам Громовержець, приносячи в дім статки й добро.*

*За наказом князя Володимира під час прийняття християнства 988 року в Києві було знищено капище Перуна та інших богів, а ритуальний священний «дуб Перуна» — спляно й кинуте в Дніпро. За переказом сонцепоклонники (язичники) бігли понад берегом і кричали до дуба, що плив за течією: «Видубай (впливай). Боже!» Витягти дуба на берег вдалося поблизу урочища Звіринець. На тому місці противники християнства почали таємно збиратися і поклонятися Перунові. За велінням церкви там було збудовано православний монастир, який названо Видубецьким. Певний «культурний шок» і сум киян за давнім божеством доволі сильно передала поетеса **Оксана Пахльовська** у вірші «Перун»:*

*Кияни плакали. І плив Дніпром Перун.
Повільно плив. Старий і дерев'яний.
Журились люди. Не торкався струн
співець – можливо, прадід ще Боянів.
Вогонь жертковий згорбився й погас.
З дерев священних облітало листя. –
– Ми кинули тебе, але не кидай нас! –
молились люди. – Боже, повернися!
Але він плив униз по течії.
Куди вона приб'є його уранці?
Чужа ріка. І верби – нічії.
Вмирав самотній, як усі вигнанці.
І кожен птах жалів його, і звір.
Він був. Він бог. Старий і дерев'яний –
Він плив лицем до тих останніх зір.
Мовчав Дніпро. І плакали кияни.*

Окремої уваги заслуговує жіночий образ - **Мокоша**. Єдина представниця жіночих божеств у пантеоні князя Володимира. Мокоша (інші варіанти імені Макош, Мокша) пов'язана з жіночою сферою в господарстві: рукоділлям, прядінням, тканням, шиттям та ін. Їй приносили жертви у вигляді снопів льону, вишитих рушників. Мокоша вірогідно

була близькою до Рожаниць (Дів Життя), покровителькою пологів, захисницею породіль. Тому в жінок віра й поклоніння Мокоші затрималися найдовше – є згадки, що навіть у XVI ст. священики зобов'язані були на сповіді запитати жінку, чи не ходила вона до Мокоші. На Новгородщині культ Мокоші зберігся аж до XIX ст.

До Мокоші на Старокиївську гору (пантеон Володимира) приходили поклонятися не прості жінки – це були жриці, ведунї, ворожки, знахарки. Хоч вона була покровителькою жіноцтва в принципі, проте вшановували її абсолютно всі, тому й увів Володимир її до свого пантеону. За легендами саме Мокоша пряла нитку життя, тому вона вважалася ще й покровителькою прядь. Ще однією функцією Мокоші було піклування про вологу: дощ, річки, струмки; Це й знайшло свій вияв у імені Богині. Дослідники вважають, що воно походить від *мокрый*, *мокнути* (доречно згадати, що в литовській мові є слово *максі*, що означає «в'язати, плести» і *макаш* — «плетений гаманець»). Отже, це може вказувати на одну з функцій Богині, яку мали і давні литовці).

Походження Мокоші дуже давнє: як і більшість жіночих богинь, вона була відома ще за трипільської доби. В образі Мокоші бачимо відгомін стародавнього культу Великої

Богині-Матері. Її зображення, значною мірою стилізовані, дійшли до нас переважно на рушниках: Богиня стоїть під відкритим куполом святилища з піднятими вгору руками (поза Оранти), на голові має рїжкасту шапку. Обабіч Мокоші — два вершники на конях. На деяких вишивках під кіньми зображені свастики, іноді головний убір Богині нагадує квітучий куш. Статуетки скіфських богинь – т.зв. „Трипільські Венери” (VII ст. до н.е.) нагадують позу Мокоші та Оранти з піднятими вгору руками, як під час моління. Мокоша походить від ще давнішого культу води — Богині Дани. Її

днем вважалася п'ятниця, коли вона суворо судила тих, хто порушував звичаї. До таких порушень належало прядіння та шиття в п'ятницю, яка вважалася святом. Дані приносили жертви, кидаючи коштовності у води річок та озер, криниць та джерел. Вірогідно і слово *данина* походить від жертви Богині Дані. Цей і нині побутує в багатьох народів у вигляді кидання у воду, щоб знову повернутися до тих місць, де людина була щасливою. Отже, є підстави вважати, що культ цієї Богині розвивався від Дани до Мокоші, і від Мокоші до християнської Параскеви-П'ятниці, причому вони часто

вшановувалися одночасно. Свята Параскева також опікувалася водою, рукоділлям, жіночими справами. Її зображення ставили біля криниць. Якщо Дана залишила своє ім'я в назвах річок, то Мокоша переважно в назвах поселень: Макошине на Чернігівщині, Мокошин у Чехії. Подібні назви існують у всіх слов'янських народів.

Окрім стрижневих Богів прадавнього українського пантеону, існувала ще й велика кількість різних духів та демонів. Вони належать до нижчих рівнів міфологічної системи і є надзвичайно колоритними і за візуальними і за рольовими ознаками. Якщо Боги в ієрархії займають високе місце, як вияв духовної сили, то духи й демони пов'язані переважно з самою людиною, її тілом і її власним життєвим простором. В просторі

народного фольклору сильна повага до традицій втілилась як в виконанні всіх обрядів християнської церкви, так і в збереженні чималого пласту з того, що церква офіційно засуджувала, з чим вела постійну боротьбу. Найуживанішим в мовленнєвій культурі є **Чорт** (зменшено – **чортик, чортюк, чортеня**; збільшено – **чортяка, чортисько, чортище**) — антропоморфна істота, вкрита чорною шерстю, з рогами, хвостом і копитами. За народними уявленнями – надприродна істота, що втілює в собі все зло і має вигляд темношкірої людини з цапиними (собачими, курячими...) ногами, видимим хвостом, козячими рижками, свинячим рилом, собачою мордою і т.інше. Образ Чорта має дохристиянське походження, але пізніше він перебрав на себе всі негативні риси християнського Диявола (Сатани) як противника Бога, володаря пекла, натхненника відьом на землі. Якими стихіями завідував Чорт у дохристиянські часи, важко встановити. Ще в XVII ст. його уявляли дещо інакше, ніж нам видається тепер: «Кудес, Кудесник — чорт или чаровник» — писав Памво Беринда у своєму «Лексиконі» (1627). Отже, маємо три синоніми, до яких, напевно, можемо додати інші, якщо не ідентичні, то близькі за функціями: чаклун, відун, відьмак, характерник та ін. Українці, як відомо, без особливих мук сумління часто зверталися до послуг чарівника, не вбачаючи в тому великого гріха. Вірогідно, вже під впливом церкви виробилися уявлення про те, що чорт за послуги відбирає у людини душу. Чорт так само смертний, як і людина, його часто вбиває блискавка, тому під час громовиці він ховається за дерева, хати, за людину. Іноді стріла Іллі-пророка вбиває разом із чортом і людину. Тому в давнину ставлення до вбитих блискавкою було неоднозначне. За великим рахунком є підстави констатувати, що образ чорта в українській міфології доволі докладно описаний, але залишається малодослідженим.

Не менш відомим є й **Домовик** (**Домовий, Хазяїн, Дід, Дедо**) — міфологічний образ, що походить, вірогідно, від культу предка і домашнього вогнища. Недарма він живе за піччю або під порогом хати. У дохристиянських віруваннях — це, певним чином, родинний бог, бог господи, бог оселі, «хатне божество» тощо. Він може бути і злим і добрим одночасно. Це дух, який опікується життям усієї родини, вартовий дому і опікун родини. Домовик невидимий, але іноді він показується маленьким дітям. Зображувався, зазвичай, оброслим густою шерстю, а за уявленнями наддніпрянців на Домовика перетворювався покійний шанований член родини. Саме тому Домовик допомагає своїм, але шкодить чужим (тим, кого не хоче бачити в свої оселі). Його перевозять у нову хату, щоб охороняв родину. Іноді Домовик душить сплячу людину, навалюючись на неї: тоді треба спитати «На добро чи на зло?» Якщо він теплий — на добро, якщо холодний — віщує хворобу. Залишившись у хаті, з якої вибралися господарі, Домовик починає шкодити новим господарям: стукає вночі, розкидає речі. Таке ж відбувається, якщо до хати випадково впустять чужого Домовика. Коли родина живе в злагоді зі своїм Домовиком, він навіть намагається допомагати по господарству. Іноді Домовик має **Доманю** (**Домасю, Домаху, Домцю**), що означає «пані, господиня дому». Вона іноді допомагає жінкам прясти. Домовики люблять домашніх тварин, особливо кішку й козу, але бояться сороки. Назараз фігурні Домовички є дуже популярними серед народних майстрів і майстринь. Солом'яний домовинок є ледь не обов'язковим сувеніром з

етнічних ярмарків чи фольклорних культурних заходів. **Лісовик** (лісун, полісун, Чугайстер) — у пандемоністичних дохристиянських віруваннях господар лісу, дух лісу. **Водяник** (Водяний, Водан) — за народними уявленнями є втіленням водяної стихії в образі своєрідного водяного царя. Уявлявся (і зображувався) в образі старого голого волохатого довгобородого діда з довжелезною бородою, який панує над Русалками. **Русалки (русави)** — це переважно духи померлих дівчат, які пішли з життя передчасно. В Україні русалки відомі ще як Мавки, Нявки (від стародавнього *навь* — покійник). Від водяних русалок вони відрізняються тим, що живуть у лісі на деревах, гойдаються на гіллях, можуть заманювати хлопців і, як усі русалки, залоскотати їх до смерті. **Перелесник** (Літавець) — за народними повір'ями — казкова істота чоловічої статі, літаючий дух, який заманює жінок і дівчат, кохається з ними вночі й забирає силу та вроду. Про Перелесника докладно й поетично написала Леся Українка у вірші «Як я люблю оці години праці»:

...До неї уночі з'являвся перелесник,
 Не дьяволом з'являвся, не марою,
 Спадав летючою зорею в хату,
 А в хаті гарним парубком ставав...
 ...На ранок, як співали треті півні,
 Зникав той перелесник, а дівчина
 Уквітчана, убрана засилала
 Камінним сном. А потім цілий день
 Бліда ходила, мов яка сновида...

Українська міфологія багата на образи, наповнена силою міфічних істот, духів і демонів. Все, що є в природі, було населене: в лісі — **Полісун**, в очереті — **Очеретяник**, в полі — **Пальовик**, в болоті — **Болотяник**, скарби стереже — **Скарбник**, хворобу приносить — **Пропасниця** або **Моровиця**. Критичними моментами вважалися північ і південь. Опівдні з'являлася **Полудниця**, яка може заподіяти шкоду (вдарити, вжарити, вперіщити...). Заборонялося в цей час купатися, жати на полі. Тому в полудень було заведено, в силу багатьох обставин, відпочити а то й поспати після обіду. Страшними вважалися **упири** (вампири), які п'ють кров у своїх ворогів. Це померлі, що не піддаються тлінню і **живуть** за рахунок випитої крові, проте вони бояться співу півня. Вважають, що уявлення про упирів прийшло до українців і до білорусів із Західної Європи, і є відносно пізнього походження. **Перевертні** і **вовкулаки** — ті, що могли обертатися у вовків і повертатися знову до людської подоби. Іноді в казках чаклун перетворює на вовкулаку чоловіка, що має якийсь гріх. Поняття про щастя, випадок, успіх втілювалося в образі **Доли**, яку Бог давав при народженні кожній людині. Доля може бути доброю і злою, прихильною до людини і жорстокою. В українців виробилося уявлення про **Долю** і **Недолю** --якщо Бог буде милостивим, він дасть добру Долю, якщо ні — то життя людини буде пропащим. Недаремно кажуть: «Своєї Доли конем не об'їдеш».

Підсумовуючи даний матеріал вважаємо за можливе стверджувати наступне: етнічна духовна культура — це прадавнє джерело культури сьогодення та культури прийдешніх поколінь; ставлення до цього джерела — є втіленням цінності культури

українського майбутнього, її вартісного наповнення і реальної знаності в калейдоскопі світових подій і пріоритетів. Культура існує не поза людьми, а в людях, у їх здатності до розуміння і сприйняття оточуючого світу, і в тому числі своєї етнокультури, бо кожна з етнічних культур має свої особливості в структурах сприйняття і розуміння простору, часу, кольору, звуку... Безсумнівною, і одночасно специфічною, особливістю самого процесу існування етнічної культури є факт постійного зменшення її питомої ваги в системі національної культури, неодмінне набуття нею в кожен історичну епоху рис помітної залежності від соціально-культурних потреб часу та політико-правових реалій, що супроводжується втратою або збагаченням новими функціями або явною чи прихованою зміною ієрархії цих функцій. Постійний **дуалізм сталого та інноваційного** (двовір'я – класичний тому приклад) в змісті окремих елементів (складових) української етнокультури завжди віддзеркалює вартості тої чи іншої епохи. Саме тому, в історично нових умовах ті чи інші етночинники набувають різного домінантного значення. Завдання мислячого українознавця полягає не тільки в ґрунтовному володінні етнокультурологічним знанням, а й у тому, щоб в процесі дослідження, поширення і заохочення до вивчення традиційного пласту української культури вміти адекватно визначати міру буття етнокультури в духовному житті сучасників, просторі їх пріоритетів і ціннісній системі їх загальної культури в цілому.

Література:

1. *Боряк, О.О.* Україна: етнокультурна мозаїка . – К. : Либідь, 2006. – 328 с.
2. *Булашов Г. О.* Український народ. У своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : космогонічні українські народні погляди та вірування. – К. : Довіра, 1992. – 413 с.
3. *Воропай, О.* Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. – К. Акціонерне т-во «Оберіг», 1993. – 589 с.
1. *Давидюк В. Ф.* Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк : Волинська книга, 2007. – 324 с.
2. *Давидюк В. Ф.* Українська міфологічна легенда. – Л. : Світ, 1992. – 176 с.
3. *Жайворонок В. В.* Слово в етнологічному контексті // Мовознавство. — 1996. — №1. — С. 7-14.
4. *Жайворонок В. В.* Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень // Мовознавство. — 2001. — №5. — С. 48-63.
4. *Лозко Г. С.* Українське народознавство. — К.: Зодіак-ЕКО, 1995. — 368 с.
5. *Наливайко С.* Етнічна історія Давньої України. – К.: Євшан-зілля, 2007. -624с. – С. 9-15, 15-66, 527-541.
6. *Селівачов М.* Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Передмова акад. М. Поповича. 2-ге вид. – К.: Редакція вісника «Ант», 2009 – 408с. – С.25-156, 171-210, 341-344 (термінологічний глосарій).
7. *Стражний О. С.* Український менталітет: ілюзії, міфи,реальність. – К. : “Книга”, 2008. – 368 с.
8. *Традиції і свята українського народу.* – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 384 с. – С. 5-22.